

ARCHÍVUM

FERENCZI ÉS GRODDECK A HÁZASSÁGRÓL

*Ferenczinek egy ismeretlen, bibliográfiájában nem említett írására hívta fel figyelmemet Dr. Herbert Will, a Georg Groddeck Társaság elnöke. A cikk a Groddeck kiadásában havi kétszer 1925-től 1927-ig megjelenő „Die Arche” című folyóiratban jelent meg. Ebben főleg Groddeck, valamint barátai és betegei írták le gondolataikat különböző témákról, kóresetekről, terápiás javaslatokról, Groddeck magatartásáról betegeivel szemben stb. Groddeck célja részben az volt, hogy páciensei megtanulják gondolataikat szabadon kifejezni. Ez Will szerint odáig ment, hogy a nyomdászok az írások szabadosságát nem voltak hajlandók tovább tolerálni, ami a folyóirat megszűnéséhez vezetett.**

Ferenczi az erotikának a házasságban megjelenő problémáival foglalkozik. Ezt a témát folytatja Groddeck is. Mint fordító, mind a két írásnál, de főleg Groddeckénél nehéz feladatot kellett megoldanom. Mind a két szerző szándékosan igyekszik hétköznapi nyelven, Groddeck sokszor kicsit pongyolán is kifejezni magát, inkább elbeszélő stílusban, nem sokat törődve a mondat szerkesztés szabályaival. Igyekeztem stílusukat nagyjából visszaadni, és egy-két nehezen érthető mondatot nem átírni.

Fordítás közben megdöbbenett, hogy az akkori pszichoanalízisnek mindkét kitérő és haladónak ismert személyisége mennyire korának gyermeke a női nemmel kapcsolatos – részben tudományos – előítéletek szempontjából. Így mind a két cikk kevésbé tudományos értékű, mai szemmel nézve inkább kuriózum gyanánt érdekes.

Pfitzner Rudolf (München)

* Will, Herbert (1987): *Georg Groddeck. Die Geburt der Psychosomatik*. DTV, München.

„DIE ARCHE”

Nummer 14

11. November 1925

Erotikus nehézségek a házasságban

A címben nevezett kérdés érdekelheti az „Arche” olvasóit, ezért választottam cikkem tárgyául.

Sok szó esik az oly gyakran boldogtalan házasságok anyagi és szociális okairól és túl kevés az erotikusokról. És mégis, a házasság sorsa legtöbbször a hálószobában dől el és a legnagyobb másfajta nehézségek is csoda folytán elintéződnek, ha a szerelmi élet rendben van vagy rendbe jön. A pszichoanalízis már sokszor foglalkozott a társadalmunkban uralkodó szexuális bajok témájával – néha arra is utalt, hogyan lehetne ezeken segíteni. Mégis az újra és újra felhalmozódó tapasztalat mindig újra elgondolkodtat. Amit erről most mondhatok, az elsősorban a nehézségekre vonatkozik, amelyek a házasesetben a szerelmi élet természetes fejlődésének következményeiként jelennek meg.

Az újszülött gyermekről nem mondhatjuk tulajdonképpen, hogy valamely lényt önmagán kívül szeretne; a gondoskodást, gyengédséget, hódolatot, amelynek részesévé válik, mint magától értetődőt fogadja el, és valószínűleg nem is fáradozik azon, hogy a személyről, akitől minden jót kapott, különösképpen gondoskodják. A szeretet tulajdonképpen csak a csalódás pillanatában kezdődik, az ember csak azt szereti, amit egyszer már elveszített, amiről tehát tudja, hogy újra és újra elveszítheti. Eszerint a szeretet érzékelésének első, nagymértékű fellépése időben az első nagy megvonással, az anyamellről való leszoktatással eshetne egybe. Ebben az időben a gyermekről, legalábbis a polgári háztartásban, általában már nem az anya gondoskodik; az elvált után gyakran a nagymama és a dajka lép az anya helyére. Ezért jelenik meg olyan gyakran pszichoanalíziseinkben nem az anya, hanem a nagymama és a dajka mint a szeretet első tárgya. A harmadiktól az ötödik esztendőben játszódik le a tulajdonképpeni gyermektragédia, az úgynevezett Ödipusz-konfliktus, a szerelmi és féltékenységi dráma a gyermek és szülei között, amelynek kimenetelétől az ember egész későbbi karaktere, különösképpen azonban szerelmi életének jellege függ. Ezután a viszonylag csendes fejlődés időszaka következik; a szeretet ösztöne „szublimálódik”, vagyis mint a szellemi és erkölcsi fejlődés motorja használódik; ami mégis manifeszt marad, az legtöbbször homoszexuális természetű, és esetleg mint szerelmi játék jelenik meg azonos nemű pájtá-

sokkal. A pubertás idején fellángol a fiú első szerelme általában egy idősebb személy, tehát egy anyai személy iránt (nagynéni, érett asszonyok), valamivel később következhetnek egykorúakkal való szerelmi kapcsolatok, amelyek esetleg korai eljegyzéshez vagy házassághoz vezetnek. Mutatis mutandis ugyanígy alakul a leányoknál is.

A morál és a vallás törvényei szerint ettől a pillanattól semmi további „fejlődés” nem kívánatos, a házastársnak kell az élet végéig az egyetlen szerelmi tárgynak maradnia. A valóságban azonban nagyon gyakran azt látjuk, hogy a házasfelek, ha nem is abnormálisak vagy neurotikusak, érzelmileg egymás iránt lehűlnek és új tárgyakat keresnek, vagy a régi, elhagyottakhoz visszatérnek. A férfi, különösen, ha idősebb lesz, fiatalabb nők, sőt gyermeki lények iránt érdeklődik, vagy a klubjába vonul vissza, a játék és ivócimborák körébe, és ott a barátságának hódol, tehát az azonos nemű szeretet egy formájának. Hasonló történik az asszonnál; unatkozik az unatkozó férjjel, keresi első szenvedélyes szerelmi élményének megismétlődését; az ő számára is férje lassan túl öreggá válik, és minél öregebb lesz ő maga, annál inkább vágyódik egy fiatalabb férfi után. Ha gyermekeik vannak, megállítható ez a csuszamlási folyamat, és a család együtt maradása jól-rosszul megmenthető; az apa szeretete leánya és az anyáé fia iránt, de az azonos nemű barátság is apa és fia, anya és leánya között valamennyire pótléket nyújtanak. De a szülői szeretet sem biztosíték a házaselet további hanyatlása ellen, ami különösen gyermekteleneknél gyakran elviselhetetlenné válik, és váláshoz vezet. És ez még szerencsés kimenetelnek nevezhető, sokkal jobb, mint egy hosszú élet a nem szeretett vagy gyűlölt lény oldalán.

A felszínes ítélet ezeknek a tapasztalatoknak alapján úgy hangzana, hogy a monogámia használhatatlan intézmény, amely nem felel meg a lelki élet természetes tendenciáinak, és annak megszüntetését és helyettesítését követelné például a mohamedán poligámia, az ágyasság ószövetségi intézménye vagy a szerelmi tárgy feleségre, szeretőre és barátira való felosztása által, mint az az ókorban szokásos volt. De néha megmutatkozik, hogy egy házasság a legkedvezőtlenebb körülmények között is az egész életre szólónak bizonyulhat, hogy vannak asszonyok, akik férjük számára feleség, szerető, megértő barát, sőt ha szükséges, anya tudnak lenni. Nemcsak nevezetes házaspárokról jegyezte ezt fel a történelem és az irodalom, de az analízis befolyása alatt is látjuk néha a személyiség és általa a házasság ilyen sokrétűvé fejlődését a neurózis gyógyulása következtében. A minden pszichikaira jellemző „egységesítő törekvés” (F r e u d) is fellázad az ellen, hogy nem lennének képesek a tökéletes boldogságot, azaz minden szeretetünk egy tárgyra való összpontosítását valahogy elérni, mint azt gyermekkorunkban élvezhettük. Ha tehát sikerülne a sokrétűség akadályait eltávolítani, akkor legalábbis közeledni tudnánk ehhez a célhoz.

Egy ilyen akadályra F r e u d már utalt: a szexuális kultúrmorál a férfiakat a nőben az erotikus megvetésre és a gyengéd anyai felértékelésre neveli. En-

nek a következménye, hogy a kulturált férfi képtelen ugyanazt a nőt igazán szeretni és értékelni, és ide-oda ingadozik a lenézett prostituált szeretete és a morális asszony impotens imádata között. Másrészt ez a felfogás a nőt is a ket-tő közül egyik irányba hajtja, és egyik sem képes egyoldalúságánál fogva igazi boldogságot adni. De ez nem volt mindig és ma sincs mindenütt így; Indiában nem szégyellték a nemi szeretetet fiatal, házasulandó lányok számára az oktatás tárgyává tenni, és Rómában az „Ars Amandi” sokat olvasott és nem megvetett könyv volt. És ha a régi rómaiak, azt hiszem, maga Cato jelentette ki, hogy a lupanarét (bordélyt; a ford.) meg kell védeni, mert az a házasságot a fiatal emberek támadásaitól megőrzi, én ellenvetném, hogy jobb lenne, ha az asszonyok többet tudnának a szerelemről, akkor a lupanarék ui. maguktól feleslegessé válnának. Mindenesetre a férfiaknak is egészségesebb nézetekre lenne szükségük a szerelemről.

Nehezebben megoldható probléma, hogy lehetne a barátság, azaz a homoszexualitás hiányát a házasságban pótolni. Túl nagy követelés az asszonytól, aki már úgyis a gyermekszülés és -nevelés nehéz terhét hordja, és akinek elvárásunk szerint a gyengéd és a szerető asszony ideáljának kell megfelelnie, hogy a férfiak harcában részt vegyen, azok törekvéseit többel mint jóindulatú érdeklődéssel kövesse és mindent megadjon a férfinak, amit az egy szerető baráttól megkaphatna. Ez csak egészen különleges kivételes esetekben, ha egyáltalán, lehetséges, úgyhogy a szeretet felosztása két tárgy: feleség és barát, illetve férj és barátnő között elkerülhetetlennek látszik. Ezt figyelembe véve kellene, hogy nevelés és erkölcs a nagyon elhanyagolt baráti szeretetet újra jogaiba iktassák. Nem szabad elfelejtenünk, hogy mint gyermekek is csak rövid ideig elégszünk meg szeretetünk egy tárgyával, és szeretetünket hamarosan felosztjuk apa és anya között.

Remélem tehát, hogy a moralisták által sokszor ócsárolt analízis az igazi erotikus kívánalmak feltárása és kielégítésük lehetőségeire való utalás által végső fokon a monogámiát fogja támogatni; mindenesetre azt sem fogja elmulasztani, ha szükséges, hogy egy házassági kapcsolat tarthatatlanságára utaljon...

S. Ferenczi (Budapest)

A házasság sorsa a hálószobában dől el, mondja Ferenczi, és ez biztosan igaz, annyira igaz, hogy kísértésbe esem, ezt meg sem említeni; igen, még tovább is mennék és azt mondanám, hogy a házasság sorsa a nászéjszakán dől el, vagy, másként kifejezve, a szeretők első nemi találkozásánál, hisz nem mindenki várja meg, hogy szerelmét az állam és az egyház engedélyezze. A fő ok,

amiért polgári körökben olyan sok, majdnem minden házasság rosszul sikerül, a homoszexualitás Ferenczi által világosan kihangsúlyozott elfojtásán túl, amittől egész kultúránk szenved, a nő hamis értékelésében található, ami valamivel több mint egy évszázad óta divattá vált.

A nőnemű ember, a nő mint nőstény sem morállal sem etikával nem rendelkezik; minden erkölcsi érzés, ami tulajdona, az anyaságban van, miközben nem felejtethetjük el, hogy a nőnek sem a foganásra, sem a terhességre, sem a szülésre nincs szüksége ahhoz, hogy anyai legyen. A legkisebb leánykában ugyanúgy, mint a hervadó vénasszonyban vagy a vénkisasszonyban, akinek sohasem volt férfival dolga, él, néha ébren, néha szunnyadva ez az anyaiasság, lényegüknél fogva megvan a lehetőségük, órákra, hetekre, évekre anyának lenni, anélkül, hogy gyermeket szültek volna, és ezekben az időkben rendelkeznek az anyai étosszal. Mint nőstény azonban csak illedelmesek tudnak lenni, de nem erkölcsösök: a nőnek nincs etikája vagy morálja, csak illeme. Pontosan ugyanez érvényes a sokgyermekes anyára; ő sem mindig anya, sokkal ritkábban, mint általában feltételezzük; legtöbbször gyermekeivel szemben is nő, és mint olyan erkölcs nélküli. Ez nem szemrehányás, csak egy tény kimondása. Már csak azért sem lehet szemrehányás, mert az anya erkölcsössége, de csak az anyáé, mindennek a forrása, amit az ember már mindig jónak és szentnek nevezett.

Más idők ismerték a nőnek – és természetesen a leánynak – ezt a teljes erkölcs nélküliséget, de illemtudását, és más kultúrák még most is ismerik és el is ismerik. A késői középkorig tagadták a nő üdvözülésének lehetőségét, éppúgy, mint a germán mitológia tette és az iszlám teszi; a nő volt maga a bűn. Egy női angyal – szemben modern gondolkodásunkkal, mint ahogy az a művészetben, nyelvben és az életben megnyilvánul – elképzelhetetlen volt, míg a női ördögök mindennapi fogalom voltak. Minden idők és minden kultúra tudta – a modern polgári gondolkodás szegényes kultúrája kivételével –, hogy a kéjes-genitális szerelmi élményre való elcsábítás a nőtől indul, hogy ugyanúgy, mint az állatoknál, a gerjedelem a nőhöz tartozik, és a férfiban a nő ébreszti azt fel. Megérné történelmileg utánajárni, hogyan és miért fordította el modern polgári érzésünk – nem a paraszti és csak kis részben a munkás érzése – mindezt olyan furcsán.

Ha biztosan tudnám, hogy olvasóim kijelentéseim abszolút formáját úgy vennék, ahogy van, egy írásmódként, ha jóakaratók lennének az abszolút megfogalmazottat helyes viszonylatba hozni az igazsággal, akkor a nő kétlényegűségéről beszélnék, amivel aztán a férfi kétlényegűsége is szemben állna: a nő egyidejűleg nőstény és anya, oly módon, hogy időnként a nőstényi, időnként az anyai van túlsúlyban, egyszer az illem, másszor az erkölcs; a férfi azonban egyidejűleg fiú és férfi, túlsúlyban fiú, nagyon ritkán férfi, de mindig, akkor is, ha erkölcstelenül él, erkölcsös, de nem illedelmes. A nőnél – még a legkisebb leánynál is – hiányzik a gyermekesség, annak helyére lép az anyaiasság, a férfi gyermekes, még a hím szerepében is.

Ha igaz, hogy a nő és a leány – főleg a leány – a szerelemben illemtudó, de nem erkölcsös, úgy a szerelemben nem is szégyenlős; de szemérmességgel rendelkezik, vagyis a szégyenkezés lehetőségével, de csak mert az illem, vagy másként kifejezve a másik szereplő, a férfi, a szemérmet megköveteli és elvárja. Az okok, amiért a szerelmes szeretője szégyenkezését megköveteli és elvárja, nem tartoznak ide, csak röviden említeném meg, hogy közülük az egyik az elpirulás; a másik elpirulásának a látványa felébreszti a szerelmi vágyat és kívánást. A szégyenérzés e hiányának leplezése – volt és nagyrészt még ma is – leányaink modern nevelésének a lényege; valami mégis megváltozott, amire a nőmozgalom a legvilágosabb példa, lényegében azonban a nő élete még mindig félelemből áll, belül égő érzékiségét, amelyet a nőnél, ha ilyen összehasonlítás lehetséges lenne, hevesebbnek kellene nevezni, mint a férfinál, amely azonban, ha felébredt, hosszabban tart, ezt az érzékiséget megmutatni. Még a szabadgondolkodó nő, aki habozás nélkül egyik férfit a másik után hódítja és öleli magához, sem képes arra, hogy magát elfogulatlanul odaadja, a szenvedély legmagasabb pillanataiban sem felejt el a férfit megfigyelni, gondolatait kitálatni és kikélni, hogy az őt kéjes vágyai miatt nem veti-e meg. Lányaink pedig, akiket állítólag jól neveltünk, valóban azonban rendszeresen hazugságra és képmutatásra, sőt hazugságra és képmutatásra önmagukkal szemben is majdnem két évtizeden keresztül, a nászgyúba kettős érzéssel mennek, először: most fogod a hihetlent, a legnagyobb szerűbet megélni, ami csak létezik, és azután: most nem mutathatod, mit kívánsz és milyen hevesen kívánod, és ennek a kettős érzésnek megfelelően viselkednek. A férfi pedig, ez a balfácán, vagy valódinak tartja a menyasszony mesterkélt iszonyát a kéjtől, szégyelli magát, mert attól fél, hogy őt vad vágyával megsérti és kíméletével valóban halálosan megsérti, hisz a nő természettől adott életelve: inkább halottnak lenni, mint nőnek, aki nem csábít; vagy elég buta ahhoz, hogy az elcsábítás tartozékait, amelyek után a lány szíve sóvárog, félretolja és a menyasszonyt férji jogainak birtokában többé kevésbé durván megerősokolja. Mindkettő végzetes a jövő házasságra. Mindkettő annyira mélyen megsérti a fiatalasszonyt, hogy az azt többé meg nem bocsátja. Ő teljes joggal úgy érzi, hogy boldog elvárásaiban becsapták, boldogságában, amelyről hosszú éveken keresztül talán hamis, de mindenesetre nagyon magas elképzelései voltak. Ez minden?, kérdezi csodálkozva a lány önmagától. És még ritka szerencse, ha nevelésünk férfiújának egyáltalán sikerül mindjárt az első kísérletnél a szüzességet elvenni. És ha nem sikerül, akkor a csalódás érzéséhez a megvetés is hozzájárul.

A művelt európai szerelmi ügyekben balfácán, nem megengedetten buta és tudatlan. Mindkettő, a kímélet és az erőszak, jogosult a maga idejében. A nő legbelsőbb belsejében nem veti meg az erőszakos férfit, ha az a törvény és az illem ellen cselekszik; az erőszakos cselekedetet mint a szerelem nagy bizonyítékát látja, mert az bátorságra és szenvedélyre utal; de ha valaki a nászészja-

kán erőszakos, az a menyasszony számára megvetendő, mert ehhez a forrón kívánt cselekedethez idegenek engedélyét várta el. (Groddeck az „idegenek engedélyén” feltehetőleg a normatív elvárásokra gondol. – A fordító). De a kímélet, amiben az esküvő előtt és után időlegesen hódolatot lát, a nászéjszakán, akkor is, ha az nem párosul a vőlegény szokásos időleges impotenciájával, a visszautasítás jele, és mert mindig a hazugság és a tettetés rossz lelkiismeretével megy a nászágyba, ezt a látszólagos visszautasítást jogosnak tartja, amiért a férfit kétszeresen gyűlöli.

A nászéjszaka nehézségeit sajtóságon küzdik le: a házasulók már az esküvő előtt egyesülnek. Ez ősrégi szokás, amely félreeső falvakban még mindig mint szokás gyökerezik, de a mi köreinkben is elterjedt, és jó, hogy szokásban van. „A későbbi gyermekek”, egy idős barátnő mondása szerint, „jönnek, amikor jöhetnek, az elsők, amikor ők akarják”. De a házasság ne az anyakönyvi hivatalban vagy a templomban köttessék, hanem a szerelem mennyországában. És akkor igazi egyesülés is legyen, ne csak játék *à la demi vierge*.^{*} Ilyen játékról mesél Casanova nagyon figyelemreméltóan.

A magas Fekete-erdőben még szokásban vannak a próbaéjszakák. A szülők megegyeznek a jövő házasságban, a gyermekeket értesítik erről. A fiatalember felmászik a kamra nyitott ablakához, ahol a lány várja. Néhány éjszakán keresztül a fiú a létrán állva udvarol jövőbelijének. Ha tetszik annak, egy éjszaka meghívja, hogy másszon beljebb, és hamarosan az ágyába is vezeti. Ha állapotos lesz, a fiúnak el kell vennie. Ha ez nem történik meg, megszakítják a kapcsolatot, és nem vetnek egymás szemére semmit. A fiú másik menyasszonyt keres magának, és a lány talál hamarosan másik pályázót, hiszen a vidéken nem értékeli annyira túl a szüzességet, mint azt mi tesszük vagy legalábbis állítjuk. Nem hiszem, hogy a férfi olyan nagyra értékeli szeretője érintetlenségét. Legtöbbször nem is kérdezi, és ha ő beszél róla, az nem szokta tragikusan venni. Valószínűleg már mindig így volt, és mindig így marad. Az igazi férfi annyira öntudatos, hogy nem törődik a múlt vetélytársaival. Sőt voltak idők magas kultúrákban – Hérodotosz és mások tudósítanak róla –, amikor az a lány számított legnagyobb értékűnek és leginkább körülrajongottnak, akit az istennő templomkörzetében a papok és a zarándokok szerelmi mámorának céljaira a leggyakrabban vásároltak.

A férfi, aki házasodik, két dolgot kell tudjon: először, hogy a menyasszony, ha tudatlannak és ártatlannak mutatja is magát, forrón vágódik, ha gyakran nem is akarja tudni, milyen élvezetre vágódik. A hideg, úgynevezett frigid asszonyokat a férfiak találták ki, hogy ügyetlenségükre ezzel nyerjenek bocsánatot, és ezt a kitalálást az orvostudomány jóhiszeműen elfogadta és terjesztet-

^{*} Félszüességben.

te, amíg végre ott tartunk, hogy asszonyok, akik Strindberg Corinnájához hasonlóan cselekednek, már nem ritkák. És másodszor: tudnia kell (a férfinak; a fordító betoldása) – ez elkerülhetetlenül szükséges –, hogy az asszony vágya éppoly kevésbé kizárólag a hímtag hüvelybe való bevezetésére irányul, mint a férfié, sőt az asszonynál még kevésbé. Nem lehet eléggé élesen kifejezni, hogy a szeretők csak néha, bizonyos előfeltételek mellett akarnak egyesülni, hogy azonban ez a vágy a teljes egyesülésre sem a nemi kapcsolatok célja, sem elsőségre más szerelmi játékokkal szemben nem tarthat számat. A férfi szerelmi vágya nem a hüvelyre és a nőé nem a hímtagra vonatkozik, hanem mindig az egész emberre és ezer részletére, amelyek között a nemi szerv mindenestre szintén szerepel, de biztosan nem gyakrabban, sőt ritkábban, mint a kéz vagy a láb vagy a mell vagy a hát vagy a hang vagy a szemek fénye vagy a szag vagy a bőr vagy a levetkőzés, vagy ami inger csak még létezik a szerelmi játék folyamán. A nemiség modern tudománya, különösen a pszichoanalízis, a nemi aktus túlértékelésében szenved. És magát az értékén felül figyelemre méltított nemi aktust sem tudja igazán méltányolni. Az emberek nagy része, akik a nemi egyesülés problémáival tudományosan komolyan foglalkoznak, feltételezi, hogy az a szaporodás céljait szolgálja. Na most ez körülbelül ugyanazt jelenti, mint ha azt állítanánk, hogy az emberek azért építettek házakat, hogy az eső ellen védekezzenek, ami csak ezredrészben igaz. És mások azt gondolják, hogy a nemi aktus a kék csúcspontja, és ez a kék a cél. Ez sem helyes. A kék csúcspontja egyszer itt, egyszer ott van, de a nemi aktus eredménye az, hogy a férfiből fiú lesz, aki anyja karjaiban nyugszik, aki éppen még a nője volt. Maradjon fekve a nő karjaiban, ha együtt volt vele.

Még egy harmadikat kell tudjon a férfi, aki az asszonyhoz megy. A nő élvezetvonala más, mint a férfié, sokkal lassabban emelkedik, és sokkal lassabban süllyed. Az indiaiak számára, akik ezt a jelenséget tiszteletben tartják, vallásuk előírja, hogy a férfi csak akkor keresheti saját kielégülését, ha az asszony már az élvezetben szédeleg. Az európai kísérelje meg ezt megtanulni, és végre a képmutató fecsegést a fajfenntartás ösztönéről és a perverz hajlamokról abbahagyni. Thomas Weltlein a szerelem iskolai oktatását javasolja, és ebben igaza van.

Groddeck

Pfützner Rudolf fordítása